

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ КОН'ЮНКТУРИ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ТА ПРОДОВОЛЬСТВА

У статті узагальнено методологічні підходи щодо дослідження кон'юнктури світового та регіональних ринків сільськогосподарської продукції. Виділено основні чинники, які впливають на кон'юнктуру ринку сільськогосподарської продукції та продовольства. Розглянуто складові комплексного дослідження кон'юнктури ринку: вивчення конкурентного середовища, ринкової інфраструктури та інституціональної структури ринку, оцінку оптимального територіального розміщення суб'єктів ринку, міжгалузевих і міжтериторіальних обмінів, а також дієвість інструментів державного регулювання. Систематизовано методологічні засади комплексного дослідження агропродовольчого ринку та алгоритм виконання дослідницьких операцій.

Ключові слова: аграрний сектор, ринок агропродовольчої продукції, кон'юнктура, ринкова рівновага, державне регулювання.

Постановка проблеми. Україна в останні роки – один із перспективних учасників світового ринку сільськогосподарської продукції та продовольства. Володіючи сприятливим природно-економічним потенціалом, наша країна є великим експортером зернових, рапсу, соняшникової олії. Окрім цього, нині сформовано експортний потенціал цукрової галузі, м'ясного та яєчного птахівництва, олієжирового підкомплексу. Водночас на окремих ринках сільськогосподарської продукції, зокрема молока та молокопродукції, продукції м'ясного скотарства спостерігається потреба в імпорті продукції. Саме це робить найбільш актуальним вивчення кон'юнктури світового та регіональних ринків сільськогосподарської продукції і продовольства та вплив її на стан ринкової рівноваги на аграрному ринку України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблем формування і розвитку агропродовольчого ринку України, підвищенню конкурентоспроможності продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках, визначенню ролі держави в його ефективному функціонуванні присвячені наукові праці вітчизняних вчених: В.Г. Андрійчука [1], О.Г. Білоуса [2], П.І. Гайдуцького [3], М.В. Зубця [2], С.М. Кваші [4], В.Я. Месель-Веселяка [5], Б.Й. Пасхавера [6], П.Т. Саблука [7], О.М. Шпичака [8] та ін. Проте на сьогодні практично відсутні дослідження, в яких були б комплексно розглянуті теоретичні та практичні сторони кон'юнктури ринку в умовах специфічних особливостей розвитку економіки України.

Метою дослідження є узагальнення методологічних підходів щодо дослідження кон'юнктури світового та регіональних ринків агропродовольчої продукції та обґрунтування напрямів забезпечення ринкової рівноваги аграрного ринку.

Матеріали та методика дослідження. Теоретичною та методологічною базою дослідження слугували праці зарубіжних та вітчизняних науковців щодо державної підтримки аграрного сектору. У процесі дослідження використовувались такі наукові методи: монографічний, діалектичний, абстрактно-логічний, узагальнення та порівняння, метод структурного аналізу.

Результати досліджень та їх обговорення. Важливим завданням дослідження кон'юнктури агропродовольчого ринку є розробка оперативних управлінських рішень стосовно досягнення ринкової рівноваги. Зазначимо, що ринкова рівновага виступає лише як особливий, «ідеальний» випадок стану економіки, для якого характерна власна логіка взаємозв'язку економічних параметрів і специфічний спосіб відновлення стійкого рівноважного стану між наявними у суспільстві засобами і потребами. Рівновагу називають стійкою, якщо відхилення від неї супроводжується поверненням до початкового стану. При цьому виділяють часткову і загальну рівновагу. Часткова рівновага відповідає стану рівноваги між попитом і пропозицією на окремих локальних ринках. Поняття загальної рівноваги, у свою чергу, відображає збалансоване, узгоджене функціонування усіх ринків.

Поняття загальної економічної рівноваги розроблено Л. Вальрасом, який поклав початок (у другій половині XIX століття) дослідженням зі складання міжсекторних моделей. Модель Л. Вальраса ґрунтується на умові досконалої конкуренції, коли ні окремо взятий споживач (покупець), а ні одиничний товаровиробник (продавець) не можуть безпосередньо впливати на ринкові ціни. За своєю сутністю ця модель є однією із перших економіко-математичних моделей і була викладена її автором на формальній мові, наближеній до сучасної. У найбільш загальному вигляді запропонована автором система рівнянь виражає наступне: загальна пропозиція кінцевих продуктів у грошовому виразі має дорівнювати загальному попиту на них як сумі доходів, які

приносять усі фактори виробництва їх власникам.

Незважаючи на те, що модель Вальраса є чисто теоретичною, його ідея істотно вплинула на розвиток моделювання економічних процесів. Так, поняття конкурентної рівноваги становить основу моделі Вальраса, яке надалі трансформувалося у поняття динамічної рівноваги у моделі Неймана. Саме описання виробничого процесу, прийняте у моделі Леонт'єва, також бере свій початок у Вальраса. Основним недоліком моделі є, по-перше, те, що на її основі складно зробити розширений висновок про реальний стан економіки (внаслідок складності інтерпретації математичної форми), по-друге, у тому вигляді, в якому вона сформульована, не дозволяє піддати її емпіричній перевірці. Однак важливим висновком, який зроблено на основі моделі, є твердження, що рівновага можлива лише за погоджених рішень усіх товаровиробників і покупців. З одного боку, як стверджував сам Вальрас, подібні узгодження у конкурентній економіці здійснюються за допомогою ринку товарів, де відбувається необхідна ув'язка цін, з іншого – очевидна необхідність існування узгоджувального органу, роль якого бере на себе держава.

Зазначимо, що у цілому виділяють два основні підходи до аналізу поведінки покупців і продавців: гіпотеза Вальраса-Хікса і гіпотеза А. Маршалла. Так, гіпотеза Вальраса-Хікса використовується у тих випадках, коли переважає попит, покупці намагаються збільшити закупівлі, ціна також зростає. За цих умов ринок стабілізується. І навпаки: якщо попит менше пропозиції, то продавці намагаються знизити ціни на товари, внаслідок чого надлишок пропозиції зникає. Гіпотеза А. Маршалла використовується у ситуації, коли ціна, за якою покупці готові заплатити за певну кількість товару, вище ціни, прийнятної для продавця, виробництво розширюється, і навпаки. Рівновага буде стійкою, якщо збільшення обсягів виробництва продукції скорочує розрив між рівнем цін.

Отже, динамічний аналіз стабільності враховує розвиток процесу адаптації попиту і пропозиції на ринку від одного періоду до іншого. Рівновага буде стабільною у тому випадку, якщо протягом певного періоду часу ринкова ціна буде наближатися до ціни рівноваги (гіпотеза Вальраса-Хікса) або кількість товару наближається до рівноважного значення (гіпотеза А. Маршалла). Ці гіпотези враховують відносні зміни величини попиту і пропозиції.

Модель Вальраса була удосконалена Парето, який доповнив її положенням про рівний добробут двох і більше учасників ринкових відносин. Критерій ефективності функціонування економіки, який покладено в основу цієї моделі, дозволяє встановити такий парето-ефективний стан економіки, для якого характерним є те, що ніяке інше досягнення розміщення благ не може підвищити рівень корисності для жодного з індивідів без того, щоб понизити його для когось-небудь іншого. Зазначимо, що парето-оптимальний стан може бути представлений як ринкова рівновага між попитом і пропозицією на усіх ринках, проте забезпечується оптимальне функціонування економічної системи у цілому. При цьому відбувається найбільш повне задоволення потреб усіх членів суспільства і раціональне використання сукупних ресурсів.

Пропорційний розвиток і ефективність економіки за Парето передбачає виконання наступних умов: ефективність в обміні – блага розміщені ефективно, якщо граничні норми заміни між будь-якими двома благами однакові для усіх індивідів; ефективність у виробництві – не можна збільшити випуск одного блага без того, щоб у результаті не скоротився випуск якого-небудь іншого блага; ефективність у структурі випуску – для досягнення повної ефективності в економіці умови ефективності як у виробництві, так і в обміні повинні виконуватися одночасно.

При цьому Парето передбачав, що рівновагу можна охарактеризувати п'ятьма основними умовами: зважені (за цінами) граничні корисності (переваги), рівні для усіх товарів; для будь-якого учасника суми доходів і витрат рівні; кількість усіх благ до і після встановлення рівноваги рівні; ціни готових товарів дорівнюють витратам виробництва; кількість первинних товарів дорівнює кількості товарів, трансформованих у процесі виробництва в інші продукти.

Очевидно, що в реальній практиці такий стан економіки встановити практично неможливо. Незважаючи на це, така модель намітила нові шляхи у вивченні проблеми рівноваги на багато-продуктових ринках. А. Маршалл ввів поняття часткової рівноваги як рівноваги по кожному окремому товару. Основною метою використання цієї моделі є пояснення реакції товаровиробників і споживачів певного товару на їх поведінку відносно один одного і визначення на цій основі ціни та рівня виробництва продукції на певному ринку. Отже, має місце пропозиція про оптимальний варіант поведінки. При цьому визначаються зв'язки галузі з її постачальниками і споживачами через ряд функцій попиту і пропозиції. Коливання у рівнях виробництва галузей, які споживають продукцію певної галузі, або у доходах домашніх господарств виступають як зрушення функцій попиту. Рівним чином зміни у споживанні певної продукції іншими галузями

можуть зумовити зрушення у функціях пропозиції для певного сектору економіки.

У процесі вивчення економічної рівноваги, спираючись на теорії В. Парето і А. Маршалла, Дж. Хікс першим вказав на обмеженість і недостатність схем часткової рівноваги. Як основний засіб аналізу Дж. Хікс використовував апарат кривих байдужості. Відмовляючись від використання принципу спадної граничної корисності, він вважав, що для описання ринкової поведінки споживачів достатньо використати менш жорстку передумову – принцип спадної норми заміщення. У точках, де бюджетні лінії торкаються відповідних кривих байдужості, виконуються умови рівноваги – рівність граничної норми заміщення до відношення цін. Дж. Хікс намагався ввести елементи динаміки у свою теорію, але динаміку він розглядав як послідовність стану статистичної рівноваги, при цьому пропозиції відносно динамічних процесів були недостатньо чіткими.

Так, П. Самуельсон критикував саме визначення динамічного процесу, запропоноване Дж. Хіксом. Використовуючи припущення Хікса, Самуельсон побудував відповідну динамічну модель і показав, що запропоновані умови не можуть вважатися ні необхідними, ані достатніми для забезпечення стійкої рівноваги динамічної системи. При цьому економічна рівновага була визначена як стійкий стан економіки, за якого має місце тенденція до саморегуляції відхилень.

Особливий інтерес у спростуванні гіпотези єдиного варіанта рівноважних цін представляє теорія катастроф, яка доцільна для використання до товарів, ціни на які дуже чутливі до деяких факторів (сезону продажу, пропозиції, об'єктивної інформації про ціни у продавців тощо). Сукупна дія певних факторів спроможна призвести до катастрофи у ціноутворенні. Отже, якщо за певної ситуації відбувається швидка зміна цін, то це означає, що рівновага додержується, але вже для іншого рівня рівноважної ціни.

Зазначимо, що практично всі моделі, запропоновані західними економістами, намагаються описати механізм «досконалої конкуренції» (тобто присутність на ринку великої кількості агентів, не здатних впливати самотійно на ринкові ціни). Такі науковці, як В.А. Волконський, А.Г. Гранберг та інші, в основному додержувалися дещо іншої інтерпретації моделей рівноваги. Ці моделі розглядаються як схеми оптимального планування на основі узгодження децентралізованих рішень. При цьому кількість учасників, відносні обсяги їх затрат і випуску не мають принципового значення, оскільки передбачається, що у системі діють певні правила зміни цін і норми поведінки, що забезпечує пошук рівноваги.

Слід зазначити, що комплексне дослідження ринку сільськогосподарської продукції часто ототожнюється з аналізом його кон'юнктури. Безумовно, вони є взаємообумовлені і тісно взаємопов'язані. Проте, на наш погляд, комплексне дослідження хоча і ґрунтується на кон'юнктурному аналізі, є значно ширшим поняттям.

Комплексне дослідження включає збір, аналіз, оцінку та інтерпретацію даних про стан, тенденції і перспективи розвитку сільськогосподарського ринку в цілому та окремих його елементів зокрема, у тому числі й про стан його кон'юнктури. Кон'юнктурний аналіз ринку дає загальну якісну характеристику його стану (сприятлива або несприятлива кон'юнктура) і визначає кількісні параметри його попиту і пропозиції. Окрім цього, комплексне дослідження включає аналіз конкурентного середовища, ринкової інфраструктури та інституціональної структури ринку, оцінку оптимального територіального розміщення суб'єктів ринку, міжгалузевих і міжтериторіальних обмінів, а також оцінку ефективності управлінських рішень повноважних органів відносно розвитку цього ринку.

Важливим методологічним питанням комплексного дослідження сільськогосподарського ринку є визначення його принципів і послідовності виконання дослідницьких операцій. Аналіз підходів різних авторів, що займаються питаннями дослідження ринку, показав, що серед них є деякі відмінності. Так, наприклад, Ю.Н. Мошин і А.Ю. Мошин вважають, що «висока результативність роботи з питань вивчення кон'юнктури, проблем і тенденцій розвитку ринку можлива тільки у разі дотримання принципів ціленаправленості, комплексності, систематичності» [9].

Безумовно, важливість цих класичних принципів безперечна та їх використання у здійсненні комплексного дослідження ринку сільськогосподарської продукції є обов'язковою умовою. Проте, для забезпечення результативності такого дослідження очевидним є використання чинників, які характеризують специфіку галузевого ринку.

Інші науковці до принципів організації кон'юнктурного аналізу ринку відносять такі: науковість; системність; комплексність; оперативність, гнучкість і перспективність, ефективність [10]. Зазначимо, що позитивним моментом у цьому підході, на нашу думку, є розширений перелік принципів, а також розмежування принципів системності та комплексності. При цьому відсутність

таких принципів, як цілеспрямованість і систематичність є істотним недоліком цього підходу.

Цікавою є позиція А.С. Новоселова, який виділив як початкові методологічні принципи економічної діагностики ринків такі: системний і динамічний підходи, урахування регіональних особливостей та науково-технічного прогресу в розвитку ринків [11]. Позитивними моментами цього підходу, на нашу думку, є виділення принципів динамічного підходу і урахування регіональних особливостей. Їх використання для здійснення комплексного дослідження сільськогосподарського ринку дозволить більш детально визначати тенденції його розвитку і чинники впливу, що визначаються тимчасовими періодами і територіальними аспектами. Проте, у цьому підході, як і в попередньому, відсутні принципи цілеспрямованості і систематичності, а також принцип системності, який об'єднаний із принципом комплексності. Крім того, виділення принципу інноваційного розвитку, на нашу думку, є зайвим, оскільки він є одним із факторів динамічного підходу, який впливає на розвиток ринку сільськогосподарської продукції.

Отже, узагальнення та оцінка підходів різних авторів є доцільною для використання наступної системи методологічних принципів комплексного дослідження продовольчого ринку: цілеспрямованості, комплексності, системності, систематичності, об'єктивності, динамічності, урахування територіальних особливостей, ефективності.

Принцип цілеспрямованості вказує, що увесь комплекс досліджень має бути спрямований на вирішення конкретних завдань, а виконання цієї умови дозволяє відкидати зайву інформацію. Цілеспрямованість комплексного дослідження ринку сільськогосподарської продукції та продовольства має досить складну структуру. Слід відмітити, що мета дослідження полягає в характеристиці існуючого стану, поясненні причин ситуації, що склалася, або прогнозі майбутнього стану та конкретні його завдання залежать від того, хто є споживачем результатів дослідження. У свою чергу, рівень і склад користувачів інформацією залежать від того, ринок якого рівня досліджується (світовий, національний, регіональний або місцевий).

Зауважимо, що за детального розгляду цілей дослідження світового ринку сільськогосподарської продукції та продовольства, основними користувачами інформації про тенденції його розвитку можуть виступати міжнародні організації, органи влади окремих країн і транснаціональні агропродовольчі корпорації.

Головною метою дослідження світового ринку сільськогосподарської продукції для міжнародних організацій виступає оцінка продовольчої безпеки у світі. Нині налічується декілька десятків міжнародних організацій, що займаються проблемою продовольчої безпеки. Провідними серед них є: Продовольча і сільськогосподарська організація – ФАО, Світова продовольча програма, Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку, Всесвітня продовольча рада, підзвітна Генеральній Асамблеї через Економічну і соціальну Раду ООН. Усі ці міжнародні організації функціонують під егідою ООН [12].

При цьому організація ФАО, організаційні принципи роботи якої були створені ще у 1943 р. на Міжнародній конференції з питань продовольства в американському місті Хот-Спрінгсі, нині об'єднує понад 190 країн. Метою цієї організації є ліквідація голоду у світі, поліпшення раціону харчування і підвищення життєвого рівня людей, удосконалення виробництва, переробки, збуту і розподілу продуктів харчування, сприяння розвитку світової економіки.

На підставі аналізу світового сільськогосподарського ринку ФАО розробляє та реалізує програми і рішення, які спрямовані на: створення продовольчих резервів – національних, але за координації їх з боку ФАО; надання економічної допомоги у виробництві продовольства і будівництві сховищ в країнах, що розвиваються; встановлення глобальної інформаційної системи з питань виробництва і торгівлі продовольством; забезпечення регулярних міжурядових консультацій з питань світової продовольчої безпеки.

Слід зазначити, що функції спостереження і збору інформації з проблем розвитку світового ринку в цій організації покладені на Комітет із продовольчої безпеки Ради ФАО. Спільно з іншими міжнародними організаціями і фондами ФАО періодично організовує конференції та інші міжнародні наради з питань харчування та продовольства.

Світова продовольча програма, в діяльності якої беруть активну участь ООН і ФАО, починала здійснюватися як трирічний експеримент в 1962 р., а з 1965 р. стала постійнодіючою. Суть цієї програми полягає у формуванні під егідою ООН резервного продовольчого фонду, з якого безоплатно або на пільгових умовах повинна здійснюватися передача продовольства в країни, що відчують гостру продовольчу необхідність [13].

Слід відмітити і таку міжнародну організацію, як Світова організація торгівлі (СОТ), у

діяльності якої агропродовольчі питання є пріоритетними [14].

На сучасному етапі утворилася велика кількість міжнародних продовольчих організацій регіонального типу. Так, одним із завдань Ради співпраці держав Персидської затоки є їх самозабезпечення продовольством. Між країнами АСЕАН також підписана угода про регіональну продовольчу безпеку. У Латинській Америці функціонує Міждержавний комітет з регіональної продовольчої безпеки. Держави Карибського басейну, що гостро відчувають нестачу продовольства, об'єдналися в продовольче співтовариство КАРИКОМ, створили продовольчу корпорацію і розробили план, що включає узгоджені дії щодо виробництва і розподілу основних видів продовольства [15].

Окрім оцінки продовольчої безпеки у світі, метою дослідження світового ринку сільськогосподарської продукції та продовольства для міжнародних організацій, є також оцінка ефективності міжнародних продовольчих зв'язків для усунення економічного і політичного тиску на уряди малозабезпечених країн.

Відповідно досягнення цілей дослідження світового ринку сільськогосподарської продукції та продовольства зумовлює необхідність вирішення таких завдань: визначення і кількісна оцінка чинників впливу; аналіз ефективності агропродовольчої політики світу і окремих країн, а також виробництва і реалізації окремих видів продовольства тощо.

Безумовно, кон'юнктура світового ринку сільськогосподарської продукції та продовольства і тенденції його розвитку представляють великий інтерес для окремих країн. На основі цієї інформації держави визначають напрями продовольчої експортно-імпоротної політики, а також приймають рішення про державну підтримку або посилення умов виробництва і реалізації окремих видів продуктів харчування.

Отже, основна мета дослідження світового ринку сільськогосподарської продукції та продовольства окремих країн та тенденції, що полягають у визначенні, прогнозі попиту і пропозиції основних видів продовольства, спонукають до визначення його основних завдань: порівняльна оцінка рентабельності виробництва і реалізації окремих видів продовольства у різних країнах; оцінка якості продуктів харчування у різних країнах; оцінка платоспроможного попиту на окремі види сільськогосподарської продукції; аналіз конкурентного середовища на світових ринках сільськогосподарської продукції та продовольства.

Отже, під час дослідження світового ринку сільськогосподарської продукції та продовольства його основними завданнями для транснаціональних продовольчих корпорацій можуть виступати наступні: аналіз цін на сільськогосподарську продукцію у різних країнах; оцінка собівартості виробництва продуктів харчування у різних країнах; оцінка доцільності територіального розміщення підприємств корпорації та оптимальності масштабів виробництва тощо.

Принцип комплексності означає, що дослідження ринку агропродовольчої продукції має бути всебічним, тобто охоплювати усі елементи і чинники, що впливають на його розвиток. При цьому необхідно враховувати, що розвиток сільськогосподарського ринку певної території залежить не лише від внутрішніх, але й від зовнішніх чинників.

Досить близьким за значенням є принцип системності, який крім всебічності, розглядає ринок сільськогосподарської продукції та продовольства як складну сукупність взаємопов'язаних елементів.

Рівень розвитку ринку сільськогосподарської продукції та продовольства тієї або іншої території залежить не лише від наявності цих елементів, але і від вдалого або навпаки їх поєднання, взаємного розміщення, що впливає на ефективність розвитку.

Більше того, принцип системності дослідження сільськогосподарського ринку певної території розглядає його як сукупність ринків нижчого рівня (наприклад, світовий сільськогосподарський ринок складається із зональних і національних ринків, а національний – із регіональних), або складової частини ринку сільськогосподарської продукції та продовольства вищого порядку (наприклад, місцевий сільськогосподарський ринок є елементом регіонального ринку).

Систематичність проведення досліджень ринку агропродовольчої продукції допускає їх безперервність, що дозволяє своєчасно відслідковувати зміни, що відбуваються. Більше того, цей принцип орієнтує на організованість і планованість проведення досліджень із визначенням основних етапів, часу проведення, відповідальних осіб за окремі види робіт, що дозволяє контролювати процес здійснення дослідження.

Принцип динамічності припускає дослідження сільськогосподарського ринку в його постійному розвитку з урахуванням минулих тенденцій, що сформувалися, і нової економічної ситуації. Дослідження ринку за декілька років дозволяє виявити основні закономірності його

розвитку. При цьому необхідно зазначити, що формування ринку сільськогосподарської продукції та продовольства в нашій країні почалося не лише з моменту початку економічних реформ. Він існував завжди, але характеризувався різними станами (із плановим розподілом товарних потоків, дефіцитний, вільний та ін.). Тому ретроспективний аналіз ринку агропродовольчої продукції є однією з необхідних умов його комплексного дослідження.

Крім того, наслідування принципу динамічності під час дослідження агропродовольчого ринку вимагає врахування постійних змін усіх чинників, що впливають на його розвиток, у тому числі і науково-технічного прогресу. Його досягнення скорочують тривалість життєвого циклу товарів, замінюючи їх досконалішими, підвищують вимоги споживачів до якості продукції і процесу продажів, змінюють технології виробництва, упаковки, зберігання, реалізації тощо.

На формування кон'юнктури сільськогосподарської продукції та продовольства в регіонах країни істотний вплив мають такі чинники: природно-географічні особливості; національні і культурні особливості харчування; економічна структура регіону; чисельність населення; рівень доходів населення та ін.

Безперечно, національні та культурні особливості харчування населення тих або інших регіонів зумовлюють особливості формування асортиментної структури ринку. Цей чинник також може впливати на рівень споживання на душу населення за окремими видами продуктів харчування.

Економічна структура регіону, як правило, визначає рівень його розвитку. Слід зазначити, що в економічно розвинених регіонах спостерігається більш інтенсивний розвиток сільськогосподарського ринку. У таких регіонах відзначається вищий економічний потенціал ринкової інфраструктури та рівень споживання продуктів харчування на душу населення. Проте, до таких регіонів найчастіше відносять території, що мають індустріальну орієнтацію і характеризуються низьким рівнем продовольчої самозабезпеченості.

Принцип об'єктивності допускає у ході проведення досліджень ринку сільськогосподарської продукції та продовольства орієнтацію не на минулий досвід та інтуїцію, а на врахування об'єктивних законів розвитку економіки і суспільства в цілому. Згідно з цим принципом, будь-яке дослідження повинно містити об'єктивні чинники, зв'язки і залежності.

Принцип ефективності тісно пов'язаний з усіма попередніми принципами. Якщо реалізація принципу системності пов'язана з аналізом і узагальненням значних інформаційних масивів різної спрямованості, що збільшує витратну складову аналітичних робіт, то принцип цілеспрямованості сприяє раціоналізації таких витрат за рахунок виключення непотрібної інформації. У цілому, наслідування принципу ефективності зорієнтовує на економію витрат ресурсів для проведення досліджень із врахуванням вимог до обсягів та якості інформації.

Висновки. Наведені принципи дослідження ринку агропродовольчої продукції не мають пріоритетів і всі є однаково важливими, додержання яких сприятиме вирішенню наступних завдань: дослідженню світових тенденцій й обґрунтуванню перспектив розвитку ринку сільськогосподарської продукції та продовольства; ідентифікації особливостей функціонування окремих ринків сільськогосподарської продукції та продовольства; узагальненню існуючої практики державного регулювання ринків агропродовольчої продукції та дієвість окремих її інструментів на забезпечення ринкової рівноваги аграрного ринку; розробці рекомендацій щодо забезпечення ринкової рівноваги агропродовольчої продукції через використання важелів державного регулювання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрійчук В.Г. Внутрішня будова ринку сільськогосподарської продукції: теоретико-методологічний аспект // Збірник наукових праць. – Луганськ, 2004. – № 38/50. – С. 8-16.
2. Білорус О.Г. Глобальна продовольча безпека: монографія / О.Г. Білорус, М.В. Зубець, П.Т. Саблук, В.І. Власов. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2009. – 486 с.
3. Гайдуцький П.І. Про основні засади реформування системи державної підтримки сільського господарства та сільської території / П.І. Гайдуцький // Соціально-економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій: матеріали сьомих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників. – К., 2005. – С. 85-93.
4. Безуглий М.Д., Кваша С.М. Стан, основні тенденції розвитку сільського господарства України протягом 2011 року та напрями розвитку в 2012 році. – Економіка АПК, 4'2012 (210). – С. 3-14.
5. Месель-Веселяк В.Я. Аграрна реформа і організаційно-економічні трансформації у сільському господарстві / В.Я. Месель-Веселяк. – К.: Нац. наук. центр «Ін-т аграрної економіки», 2010. – 57 с.
6. Пасхавер Б.Й. Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку: наук. вид. / Б.Й. Пасхавер, О.В. Шубравська, Л.В. Молдаван, Д.Ф. Крисанов, С.Л. Ганначенко, Л.І. Дідківська; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. – К., 2009. – 432 с.
7. Саблук П.Т., Месель-Веселяк В.Я., Федоров М.М. Аграрна реформа в Україні (здобутки, проблеми і шляхи їх вирішення) // Економіка АПК. – № 12 (182). – 2009. – С. 3-14.

8. Шпичак О.М. Економічні механізми державного регулювання ринків сільськогосподарської продукції та їх проблеми / О.М. Шпичак // Економіка АПК. – 2011. – № 2. – С. 150-155.
9. Мошин Ю.Н. Анализ конъюнктуры потребительского рынка: Учебное пособие / Ю.Н. Мошин, А.Ю. Мошина. – М.: Изд-во УРАО, 2004. –168 с.
10. Скопина И.В. Маркетинговый анализ на основе экономико-математических методов: в 7 частях. 4.1. Потребительский рынок, конъюнктура, модели: Учебное пособие / И.В. Скопина, А.Ф. Рогачев. – Киров: Изд-во ВятГУ, 2003. – 180 с.
11. Новоселов А.С. Региональный потребительский рынок. Проблемы теории и практики / А.С. Новоселов / Отв. ред. В.В. Кулешов. – Новосибирск: Сибирское соглашение, 2002. – 364 с.
12. Гойчук О.І. Продовольча безпека: Монографія / О. І. Гойчук. – Житомир: Полісся, 2004. – С. 15.
13. Організація Об'єднаних Націй в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://un.org.ua>
14. Довгань В.М. Право Світової організації торгівлі. Вступ України до СОТ / В. М. Довгань. – К.: КНТ, 2009.
15. Батир Ю.Г., Гримблат С.О. Моніторинг ринку сільськогосподарської продукції / Ю.Г. Батир, С. О. Гримблат // Економічний простір, 2009. – № 22/2. – С. 131-136.

Методологические подходы к исследованию рынка сельскохозяйственной продукции и продовольствия

О.М. Варченко

В статье обобщены методологические подходы к исследованию конъюнктуры мирового и региональных рынков сельскохозяйственной продукции. Выделены основные факторы, влияющие на конъюнктуру рынка сельскохозяйственной продукции и продовольствия. Рассмотрены составляющие комплексного исследования рынка: изучение конкурентной среды, рыночной инфраструктуры и институциональной структуры рынка, оценка оптимального территориального размещения субъектов рынка, межотраслевых и межтерриториальных обменов, а также действенность инструментов государственного регулирования. Систематизированы методологические основы комплексного исследования агропродовольственного рынка и алгоритм выполнения исследовательских операций.

Ключевые слова: аграрный сектор, рынок агропродовольственной продукции, конъюнктура, рыночное равновесие, государственное регулирование.

The methodological approaches to the study of the market for agricultural products and foodstuffs

O. Varchenko

The methodological approaches to the research of the state of affairs of world and regional markets of agricultural produce are generalized in the article. Basic factors, influencing on the state of affairs of market of agricultural produce and food, are selected. The constituents of complex market research is considered: study of competition environment, market infrastructure and institutional structure of market, estimation of the optimum territorial placing of market subjects, interbranchalland interterritorial exchanges, and also effectiveness of instruments of governmental control. Methodological bases of complex agroproductive market research and algorithm of implementation of research operations are systematized.

Key words: agrarian sector, market of the agricultural products, state of affairs, market equilibrium, governmental control.